

inte bara blir ett, utan flera (jfr. Gerner 1995). Enligt den egna föresatsen skulle inte Sovjetperioden tas upp i boken (Hellberg-Hirn 1998: 2). Som läsare är jag tacksam för att hon inte lyder denna uppmaning, utan beaktar symbolvärdet i exempelvis den sovjetiska propagandan där historien både skrivs om, glöms bort, men också återskapas i annan politisk form (ibid: 120f).

Sammantaget är boken inte bara läsvärd, utan också oerhört nyttig och då inte minst för statsvetare. Den inspirerar till ett materialinsamlade som vida överstiger det som vi statsvetare vanligtvis befattar oss med. Maktförhållanden återspeglas och reflekteras också i folkets vardag där myter och symboler för tillhörighet ges konkreta uttryck. Politikens mekanismer kan studeras även utanför etablerade institutionella uttryck för politisk maktutövning. 'Soil and Soul' är ett friskt inslag i den aktuella debatten kring framförallt den ryska nationella identitetens förflutna och framtid. Samtidigt andas boken en sådan berättarglädje att en vilja till att packa väskan och resa vidare infinner sig. Såväl mytologiska uppfattningar om ett gemensamt ursprung som föreställningar om det slutliga återförenandet känns igen i Brysselretoriken kring den europeiska integrationsprocessen. Men nu har vi redan påbörjat nästa resa och därmed avslutas föreliggande anmälan.

Anders Hellström

Noter

1. Se dock Yan (1997: 36f) för en kritisk diskussion kring den föreställda skillnaden mellan 'inside' och 'outside'. Hon sammanfattar sin ståndpunkt med att notera att *all knowledge is situated*, därför är det inget som säger att insiderekunskaper per definition är mer autentiska än outsiderskunskaper.

2. Tolstojs *Anna Karenina* och Pusjkins *Bronsryttaren* kan sägas vara bra exempel på detta (jfr. Bodin 1994: 112f).

Referenser

Bodin, P-A, 1993. *Ryssland och Europa. En kulturhistorisk översikt*. Stockholm: Natur & Kultur.

Bourdieu, P, 1999. *Language & Symbolic Power*. Cambridge: Harvard University Press.

Statsvetenskapliga Tidskrift 2002. Årg 105 nr 1

Hellberg-Hirn, E, 1998. *Soil and Soul: The Symbolic World of Russianness*. Aldershot: Ashgate.

Clough, P, 1994. *Feminist Thought*. London: Blackwell.

Gerner, K, 1995. Ryssland. Statsbildningen som historiskt problem i Furhagen, B (red) 1995, *Ryssland. Ett annat Europa*. Stockholm: SNS förlag.

Sjestov, L, 1992. *Dostojevskij och Nietzsche: Tragedins filosofi*. Skellefteå: Artos.

Yan, K-A, 1997. How native is a "native" anthropologist? i Lamphere, E & Ragone, E & Zavilla, P (red) 1997, *Situated lives. Gender & Culture in everyday lives*. New York: Routledge.

MAUD EDUARDS: *Förbjuden handling*. Malmö: Liber 2002.

Alltsedan nittonhundratalets första årtionden har gruppbegreppet studsat in och ut ur statsvetenskapens vokabulär. Oavsett olika teoretiska och ideologiska bevekelsegrunder har begreppets tillskyndare ofta hävdatt att disciplinens befintliga begreppsapparat inte förmått göra grupper rättvisa som politiskt fenomen, samtidigt som diverse upplevda omvärldsförändringar förmodas ha nödvändiggjort en djupare förståelse av grupperns betydelse i den politiska processen (Laski 1921: 235; Truman 1951: 47; Young 1991: 43).

Likväl har gruppbegreppet aldrig etablerats som ett centralt statsvetenskapligt begrepp i egen rätt; istället har det undantagslöst förstås i termer av andra för dagen centrala begrepp, vare det stat, politiskt system, eller makt. Så medan detta begrepp ofta burit på löften om en ny och mer adekvat förståelse av politikens realiteter, har det historiskt visat sig svårt att nå en förståelse av grupper som politiskt fenomen utan att åberopa andra mer väletablerade statsvetenskapliga begrepp. Då stora förhoppningar nu än en gång knyts till gruppbegreppet, i vårt ämne bör vi därför påminna oss om dess historia.

Maud Eduards relativt nyutkomna *Förbjuden handling* är ett illustrativt inhemskt exempel på detta snart hundraåriga gruppteoretiska predikament. I den här artikeln ska jag med utgångspunkt i *Förbjuden handling* skissera tre olika

statsvetenskapliga förståelser av grupper som politiskt fenomen, och peka på de etablerade statsvetenskapliga begrepp som dessa förståelser ofta outtalat förutsätter. Detta är alltså ingen bokrecension; min ambition är istället att med ett aktuellt exempel fästa uppmärksamhet på ett antal olika förståelser av ett begrepp som figurerar flitigt i vårt vokabulär, men som oftast förblir outrett.

Maud Eduards bok rör sig huvudsakligen mellan två storheter, och strävar efter en förståelse av relationen mellan dessa: å ena sidan kvinnors organisering och kollektiva handlande som grupp; å andra sidan vad författaren omväxlande kallar 'den etablerade demokratiska ordningen' och 'det demokratiska etablissemanget'. Bokens empiriska kapitel redovisar tolkningar av hur denna demokratiska ordning i olika sammanhang bemött kvinnors organisering och kollektiva handlande, och tolkar detta bemötande som ett motstånd mot såväl själva organiseringen i sig som det faktiska kollektiva handlandet.

Jag kommer här inte uppehålla mig vid Maud Eduards tolkningar av det empiriska materialet, utan begränsa mig till hennes bruk av gruppbegreppet och de olika förståelser av detta begrepp som figurerar i boken. Frågan här är *vad*, exakt, det är som gör kvinnors organisering och kollektiva handlande som grupp till ett politiskt fenomen. Är det ytterst den etablerade demokratiska ordningen själv som gör det möjligt att förstå kvinnors organisering och kollektiva handlande såsom politiskt? Eller är det istället vissa egenskaper eller omständigheter i själva organiseringen och det kollektiva handlandet i sig?

Det förra svaret har sin förhistoria i efterkrigstidens teorier om intressegrupper, i vilka grupper förstods på basis av deras position eller funktion i ett politiskt system. Det senare svaret förekommer i två olika versioner i samtida teorier om gruppidentitet. I den ena versionen uppfattas grupper i sig själva som en källa till politisk makt; i den andra versionen förstås grupper som en produkt av samhällsliga maktförhållanden. Låt oss syna dessa tre svar i nämnd ordning.

1. Grupper och det politiska systemet

Denna förståelse av gruppbegreppet kommer tydligast till uttryck hos Maud Eduards i tolk-

ningarna av den etablerade demokratiska ordningens motstånd. Hon noterar med ett citat från Joan Scott att 'de maktrelationer som förhandlas inom den etablerade politiken är av särskild dignitet. Det är där 'law and regulation and the establishment of social norms are finally contested and put into effect as well' (Eduards 2002: 17). Stycket avslutas med iakttagelsen att 'grupper och organisationer som vill politisera problem, om vilka man inte talar, riktar därför sina krav mot etablerade demokratiska institutioner, politiska partier och myndigheter.' De empiriska kapitlen illustrerar sedan denna logik genom att skildra det motstånd som dessa etablerade demokratiska institutioner bjuder kvinnor då de organiserar sig och handlar som grupp.

Institutionellt förefaller den etablerade demokratiska ordningen vara mer eller mindre detsamma som staten och den representativa demokratins institutioner, och maktrelationer som förhandlas där antas vara av särskild dignitet då det är i denna etablerade demokratiska ordning som olika praktiker förlänas eller förnekas 'legitimitet' (Eduards 2002: 11); här finns även ett prerogativ att reproducera normer och regler för vad som över huvud taget är legitimt, vilket är vad motståndet mot kvinnors organisering ytterst handlar om: 'Politiskt motstånd definieras här som etablissemangets reproduktion av normer och regler' (Eduards 2002: 13).

Begreppsligt tycks vi här ha att göra med ett visst auktoritetsbegrepp. Den etablerade demokratiska ordningen har inte bara makt som andra institutioner eller aktörer i samhället, utan *åttnjut* auktoritet att förläna legitimitet till vissa praktiker, och att förneka legitimitet till andra. Detta auktoritetsbegrepp bär drag av såväl marxistisk som feministisk statsteori. Staten är inte bara, eller ens främst, en progressiv producent av 'goods' för dess medborgare, utan en normerande och rentav repressiv – patriarkal – maktapparat som samtidigt förmår dölja sin normerande eller repressiva karaktär genom att iscensätta sig själv som neutral och just legitim.

Vad som gör kvinnors organisering som grupp politisk ur den här synvinkeln är ytterst staten och dess auktoritet att förläna legitimitet till olika praktiker, och politiskt är det som *åttnjuter* denna legitimitet, varför den som vill agera

politiskt i igenkännbar mening alltså måste just 'rikta sina krav mot etablerade politiska institutioner'. Oaktat Maud Eduards intresse för kvinnors organisering och kollektiva handlande är denna förståelse av gruppbegreppet inte primärt handlingsbaserad, utan institutionsbaserad. Gruppernas handlingar kan inte utan vidare förstås som politiska i kraft av sig själva, utan snarare i kraft av de institutionella betingelser under vilka de utförs (Easton 1953: 189; Sartori 1973: 17-18).

Detta är i grund och botten det synsätt som träder emot oss i efterkrigstidens teorier om intressegrupper. För Truman är intressegrupper sådana grupper som reser anspråk i förhållande till andra grupper i samhället, och sådana grupper är politiska om och endast om de reser sina anspråk mot eller genom 'the institutions of government'. Däremot har dessa grupper inga karakteristika som gör dem politiska i sig själva, vilket i sin tur innebär att 'any group in the society may function as an interest group and that any of them may function as political interest groups, that is, those that make their claims through or upon the institutions of government' (Truman 1951: 37).

2. Grupper som en källa till makt

Denna andra förståelse av gruppbegreppet vilar tvärtom på antagandet att vad grupper är eller gör i sig kan förstås som politiskt, och detta oberoende av ett etablerat institutionellt sammanhang. I Maud Eduards bok får denna förståelse sitt tydligaste uttryck i det inledande kapitlets resonemang om kvinnors organisering och kollektiva handlande som grupp. Enligt författaren 'prövar [kvinnor] nya politiska praktiker, vilka (ännu?) inte tillskrivits demokratisk legitimitet. Här står en strid om gränsdragningen om vad som ska anses vara god demokrati och inte' (Eduards 2002: 11). Det finns således vissa praktiker som är politiska till sin karaktär, även om dessa praktiker – ännu? – inte förlänats legitimitet i den etablerade demokratiska ordningen. Men vad är det som gör dylika praktiker politiska?

Svaret på denna fråga står att finna i antaganden om vad som sker i grupper, eller mellan

gruppernas medlemmar, snarare än vad som sker mellan grupper och deras institutionella omgivning. Begreppsligt har vi här att göra med ett visst maktbegrepp, och ett maktbegrepp som kanske givits tydligast uttryck av Hannah Arendt, som också omnämns av Maud Eduards som en källa till 'teoretisk inspiration'. 'Arendts syn på makt som något som uppstår mellan människor som kommer samman, och som försvinner så snart de skingras, är i högsta grad relevant', skriver hon (15). Och vidare: 'Liksom Hannah Arendt ser jag politik som en verksamhet som konstituerar mänsklighet och gemenskap. Det primära är att skapa förutsättningar för gemensamma handlingar, delaktighet och socialt ansvar' (Eduards 2002: 17).

Den typ av makt som avses här är varken den makt *över* som A antas utöva över B, eller den typ av makt *över* som strukturellt antas sätta gränser för hur vi kan tänka, tala och handla (Jfr. Dahl 1957; Althusser & Balibar 1970). Vad vi har att göra med här är istället en viss typ av makt *att* som antas uppstå just i och genom organisering och kollektivt handlande; vad som på engelska ibland kallas *empowerment* (Bachrach & Botwinick 1992: 1-18). 'För Arendt', skriver Maud Eduards, 'är politik, handling och frihet nära sammanvävda.' Detta påstående kan nog tillspetsas en aning, såtillvida att politik och handling med detta synsätt inte bara är nära sammanvävda, utan i viss mening synonyma: politik, så förstådd, *är* handling (Jfr. Palonen 1985). Politik handlar ytterst om handlande, och detta handlande antas vara politiskt i kraft av sig självt – i kraft av att människor agerar tillsammans – och detta oavsett de institutionella sammanhang i vilka handlandet äger rum. Vad som gör kvinnors organisering som grupp politisk ur denna synvinkel är således just själva deras organisering och kollektiva handlande som sådant, då detta ses som en källa till makt i sin egen rätt. (Jfr. Arendt 1958: 200).

I samtida teorier om gruppidentitet möter vi ofta ett likartat synsätt i beskrivningar av vad som försiggår inom grupper, och vilken signifikans grupper har för gruppmedlemmarnas föreställningar om sin egen identitet och handlingskraft. Enligt Young konstituerar grupper å ena sidan individer, då 'our identities are defined in

relation to how others identify us, and they do so in terms of groups which are always already associated with specific attributes, stereotypes, and norms.' Men å andra sidan kan kollektiv av individer också alltid rekonstituera sin gruppidentitet, vilket kan illustreras av att åtskilliga 'oppressed groups have sought to confront their oppression by engaging in just such redefinition' (Young 1990: 46).

3. Grupper som en produkt av maktförhållanden

Denna tredje förståelse av gruppbegreppet är i viss mån ett korrelat till den andra förståelsen, och vilar på antagandet att grupper kan förstås som politiska i kraft av deras tillkomsthistorier, oavsett vad de må vara eller göra i sin egen rätt eller i ett visst institutionellt sammanhang. Hos Maud Eduards är denna förståelse tämligen uttalad, men kommer tydligast till uttryck i textpassager som behandlar upphovet till kvinnors underordning. Hon poängterar i bokens inledande kapitel att kvinnors organisering och kollektiva handlande utgör 'ett centralt *teoretiskt problem* i feminism. Det finns en grundläggande föreställning i kvinnorörelsen och i feministisk forskning som går ut på att kategorin "kvinnor" använts förtryckande, men att den kan fyllas med nytt innehåll och därmed fungera frigörande' (Eduards 2002: 11).

Begreppsligt har vi även här att göra med ett visst maktbegrepp, men denna gång av mer strukturell natur. Om grupperns rekonstituering av sin gruppidentitet kan betraktas som politisk med hjälp av ett maktbegrepp som fokuserar *empowerment*, kan grupperns konstituering som sådana ävenledes betraktas som politisk, men då med hjälp av ett maktbegrepp som fokuserar *oppression*. Detta förtrycksbaserade maktbegrepp har givetvis sin förhistoria i en marxistisk idétradition, men har på senare tid upptagits och utvecklats teoretiskt inte minst i feministisk politisk teori. Även här har Young bidragit med en inflytelserik beskrivning av de förtrycksmekanismer genom vilka vissa grupperns identitet förmodas uppstå (Young 1990: 48-63).

Vad-som-gör-kvinnors-organisering-som-grupp politisk ur denna synvinkel är således de

förtryckande sätt på vilka kategorin kvinnor historiskt använts, varigenom kvinnors handlingsutrymme också kommit att begränsas (Eduards 2002: 9-10). Som Maud Eduards noterar, aktualiserar denna tredje förståelse något av ett dilemma i förhållande till den andra förståelsen, angående 'hur man ska förena feminismens två mål: förbättra kvinnors villkor respektive upplösa hämmande och förtryckande köns-kategorier' (Eduards 2002: 11). Kvinnors organisering och kollektiva handlande som grupp förefaller nödvändiga för att just frigöra kategorin kvinnor från de historiskt ackumulerade betydelser som kommit att vidlåda den och naturaliserats i våra idéer om kvinnlighet. Samtidigt tycks kvinnors organisering och kollektiva handlande riskera att ytterligare befästa sådana betydelser bara genom att förlita sig på kategorin kvinnor i upprättandet av ett handlande subjekt (Eduards 2002: 11-12; 134-150).

Oaktat de avsevärda teoretiska och praktiska utmaningar detta dilemma tveklöst för med sig är det näppeligen lättare att hantera på ett begreppsligt plan, då det också involverar utmaningen att jämka samman två maktbegrepp som statsvetenskapen tenderat att hålla strikt åtskilda: *makt att*, å ena sidan, och *makt över*, å den andra, och detta oavsett om vi förstår *makt över* i relationella eller strukturella termer (Jfr. Stewart 2001: 1-66).

Den eviga återkomsten

Maud Eduards *Förbjuden handling* är inget särfall vad gäller bruket av gruppbegreppet, utan illustrerar tvärtom ett generellt predikament: oavsett hur empiriskt eller normativt användbart detta begrepp titt sig har det visat sig svårt om inte omöjligt för statsvetare att göra reda för innebörden i termen 'grupp' utan att falla tillbaka på mer eller mindre väletablerade begrepp i disciplinens vokabulär. Gruppbegreppets eviga återkomst i vårt ämne under nittonhundratalet – från 1920-talets brittiska pluralism, över 1950-talets amerikanska teorier om intressegrupper, till 1990-talets teorier om gruppidentitet – bör därför kanske betraktas just mot denna bakgrund. Samtidigt som begreppet ofta antagits vara mer samtida eller empiriskt rättvisande än

statsvetenskapliga stapelvaror som stat eller makt, har det också förblivit i skuld till dessa.

Av samma skäl bör det inte uppfattas som egendomligt att flera olika förståelser av gruppbegreppet samexisterar i en och samma text, vilket nog snarare är regel än undantag. De olika förståelser vi finner i Maud Eduards bok svarar rimligen mot olika teoretiska och ideologiska impulser, och fyller olika och i någon mån kompletterande funktioner inom ramen för en och samma analys. Medan den första förståelsen gör reda för grupperns interaktion med statens och den representativa demokratins institutioner, öppnar de andra och tredje förståelserna för möjligheten att just sådan interaktion kan bidra till att förändra sagda institutioner.

Om det finns en lärdom att dra av statsvetenskapens hundraåriga upptagenhet med grupper som politiskt fenomen rör den nog den fråga som väglett min läsning av *Förbjuden handling*. Frågan vad det är som gör grupper till ett politiskt fenomen är i viss mening felställd, då grupper inte är politiska fenomen *sui generis*. Med andra ord, det har visat sig svårt att förstå grupper såsom politiska utan hänvisning antingen till de institutionella sammanhang de agerar i, den maktpotential de själva hyser, eller de maktförhållanden de uppstår ur. Även den synbarligen mest radikala gruppteori har därför svårt att frigöra sig från traditionella statsvetenskapliga begrepp om politisk auktoritet eller makt. Det senaste århundradet har försett oss med åtskilliga bevis på grupperns kapacitet att dramatiskt förändra det samhälle vi lever i. Den som på denna grund drar slutsatsen att gruppbegreppet också automatiskt förmår reformera eller revolutionera den begreppsapparat vi som statsvetare kom-

mit att röra oss med i förståelsen av vårt studieobjekt gör sig skyldig till ett felslut.

Henrik Enroth

Not

Jag vill tacka Maud Eduards, dels för inbjudan att kommentera hennes bok på ett seminarium på statsvetenskapliga institutionen vid Stockholms universitet, dels för synpunkter på denna artikel. Tack också till Ulf Mörkenstam.

Litteraturlista

- Althusser, L Balibar, E, 1970. *Reading Capital*. London: New Left Books.
- Arendt, H, 1958. *The Human Condition*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Bachrach, P Botwinick, A, 1992. *Power and Empowerment*. Philadelphia: Temple University Press.
- Dahl, R, 1957. The Concept of Power, *Behavioral Science* 2, 201-205.
- Easton, D, 1953. *The Political System*. New York: Alfred A. Knopf.
- Eduards, M, 2002. *Förbjuden handling*. Malmö: Liber.
- Laski, H, 1921. *The Foundations of Sovereignty*. New Haven: Yale University Press.
- Palonen, K, 1985. *Politik als Handlungsbegriff*. Helsinki: The Finnish Society of Sciences and Letters.
- Sartori, G, 1973. What is 'Politics', *Political Theory* 1, 5-26.
- Stewart, A, 2001. *Theories of Power and Domination*. London: Sage.
- Truman, D, 1951. *The Governmental Process*. New York: Alfred A. Knopf.
- Young, I M, 1990. *Justice and the Politics of Difference*. Princeton: Princeton University Press.